

Kotifilmin tavoin kerrottua Salingerilla | Maailmankirjat

J.D. Salingerin kuolema saa lukijat toivottavasti huomaamaan kuinka suuri kirjailija hän oli. On kiistan alaista oliko *Sieppari ruispellossa* kuitenkin Salingerin merkittävin teos. On myös sanottu että merkittävimpiä ovat hänen novellinsa, jotka kertovat fiktiivisestä Glassin perheestä eli *Franny ja Zooey*-teos. Seuraava juttu perustuu Maria Pesun proseminaarityöhön, jossa hän tarkasteli elokuvamaista kerrontaa Salingerin *Zooey*-novellissa.

Maria Pesu : *Kertoja kertoo, kamera käy* (2009, ote)

”Suurin osa Salingerin novellituotannosta kuvaa samaa fiktiivistä Glassin perhettä eri henkilöiden näkökulmista, ja tähän Glass – sarjaan myös tutkimani novelli *Zooey* kuuluu. Manhattanilaisen Glassin perheen seitsemän sisarusta ovat olleet radiossa esiintyneitä lapsitähhtiä, ja nyt nuorina aikuisina he ovat monella tavalla nerokkaan älykkäitä ja kirjaviisaita, mutta myös onnettomia hahmoja, joiden elämää mystisen isovelji Seymour Glassin itsemurha varjostaa. *Zooey* kertoo nimensä mukaisesti näyttelijäveli Zachary ”Zooey” Glassista, *Franny* taas tämän nuoremmasta sisaresta Frances Glassista. Vaikka *Franny* ja *Zooey* on koottu yhteisniteeksi 1961, ne ovat ilmestyneet aluksi itsenäisinä novelleina *New Yorkerissa*, edellinen 1955 ja jälkimmäinen 1957.

Zooey – novelli alkaa siitä, mihin sen sisarnovelli *Franny* päättyy: viikonloppuisen henkisen romahduksensa jälkeen *Franny* Glass on palannut perheensä New Yorkin asuntoon, jossa häntä hoitavat sekä äiti että veli *Zooey*. Siinä, missä *Franny* keskittyi *Zooeyn* sisaren uskonnolliseen etsikköaikaan ja tämän pettymykseen pinnallista poikaystävänsä kohtaan, ovat näkökulma ja painopiste nyt siirtyneet *Zooey*iin, joka pohtii omaa tulevaisuuttaan tv-näyttelijänä, muistelee erikoista lapsuuttaan isompien veljien, *Buddyn* ja jo kuolleen *Seymourin*, otteessa ja yrittää auttaa sisartaan selviämään tämän hermoromahduksesta. *Zooeyssa* elokuvallisuuden tematiikka niin kerronnan, visuaalisen tyylin kuin aiheidenkin tasolla on korostunut.

Buddy Glass ja voice-over-kerronta

Lukijalle selviää, että *Zooeyn* kertojana toimii veli *Buddy* Glass, monissa yhteyksissä Salingerin alter egona pidetty henkilöahmo, jonka kerrotaan novellin tapahtumien aikaan asuvan syrjäisessä metsämökissä New Yorkin välittömän keskustan ulkopuolella ja työskentelevän kirjoittamisen opettajana. Glassin perheen kirjailijana *Buddy* esitellään siis myös novellin kirjoittajaksi ja kertojaksi, ja etenkin kerronnan tasolla hänen hahmonsensa muistuttaa elokuvista tyypillistä voice-over-kertojaa: kuten usein elokuvissa, myös *Zooey* – novellissa alkuun sisältyy prologi, jossa tarinan ulkopuolinen kertoja tai elokuvan voice-over-ääni selvittää lukijalle tilanteen, josta tarina käynnistyy.

Elokuvissa voice-over-ääni kuuluu usein vain prologiin, ja saattaa palata elokuvan lopussa luomaan kokoavan katsauksen juonen tapahtumiin, mutta ei itse tarinan aikana juurikaan

kommentoi tapahtumia tai on kokonaan häivytetty siitä. Näin tapahtuu myös Buddy Glas-
sin kohdalla. Prologinsa Buddy aloittaa ”tekijän muodollisella johdannolla” ja selvittää
sen jälkeen, että:

”- -what I’m about to offer isn’t really a short story at all but a sort of prose home movie, and
those who have seen the footage have strongly advised me against nurturing any elaborate
distribution plans for it” (Salinger 1961:47).

Elokuvan ja kirjallisuuden mediat risteävät tässä tapauksessa siis suoraan, kun Buddy kut-
suu tuotostaan ”proosaan tehdyksi kotielokuvaksi”.

Elokuvan maailma on vahvasti läsnä myös, kun Buddy jatkaa kuvauksella tarinan kolmes-
ta henkilöahmasta, äidistä, Frannysta ja Zooeystä, joita hän kutsuu näyttelijöiksi tässä
kotielokuvassaan. Kerronnan tapa, jossa esim. kuvauksen ja fokalisaation vaihdot muistut-
tavat elokuvakohtausten leikkausta, on jatkuvasti läsnä *Zooeyssa*, mutta Buddyn prologin
aikana myös tähän elokuvalliseen keinoon viitataan suoraan, kun Buddy puhuu kohtauk-
sen leikkaamisesta pois esitellessään Frannyn hahmoa:

”She feel that things might have gone along well enough if I’d just done something about a
fifteen- or twenty-minute scene in which she blows her nose several times – snipped it out,
I gather” (Salinger 1961: 48).

Virke paljastaa, että kyseessä todella on eräänlainen kotielokuva, ja koska Franny kritisoi
kohtausta, jossa hän niistä nensä useita kertoja, voidaan ajatella, että hän on jo nähnyt
tämän myös itsestään kertovan valmiin elokuvan.

Novellin prologissa Buddy myös itse kertoo tuottaneensa kotielokuviaan jo 15-vuotiaasta
lähtien, ja koska näiden filmien leikkauksesta on jo aiemmin käyty keskustelua sisarusten
välillä, voimme päätellä, että ainakin pinnallisella kerronnan tasolla Buddy toimii ’ohjaaja-
na’ kerronnassa.

Kuitenkin Buddy on vasta toisen asteen kertoja, eikä hänen näkökulmansa myöskään ole
sama kuin sisäistekijän, kameran linssin tai elokuvallisen kertojan näkökulmat. Buddyn
voice-overia imitoivan, selostavan prologin jälkeen kerronta siirtyy seuraamaan novellin
ensimmäistä pitkää jaksoa, dialogikohtausta Zooeyn ja tämän äidin välillä Glassien kylpy-
huoneessa.

Buddy on edelleen kolmannen persoonan kertoja, mutta hän ei ole enää prologin tapaan
jakson hallitseva kertoja, vaan nyt elokuvalliset elementit, kameran lähikuvaa muistuttava
kerronta ja kuvarajaukset tulevat voimakkaammin esiin. Elokuvallisin termein esitettynä
Buddya voitaisiin pitää kameran takana operoivana ”kuvaajana”, joka kuitenkin saa oh-
jeensa varsinaiselta ohjaajalta, siis ylemmän tason kertojalta tai sisäistekijältä.

Kotielokuvamaisuus kritiikkinä Hollywood-kerrontaa kohtaan

Salingerin kritisointi onntoa ja epäaitoa Hollywood-kerrontaa kohtaan tulee *Zooeyssa* hyvin
esille, ja siksi on huomattavaa, että Buddy kutsuu novelliaan juuri kotielokuvaksi.

Sekä Frannyn että Zooeyn vaatimukset Buddylle siitä, että tämän tulisi ”luopua tuotan-
nosta” voidaan myös nähdä Salingerin parodiana Hollywoodin kulta-ajan oikukkaista ja
diivamaisista mies- ja naistähdistä, jotka sotkeutuvat ohjaajan työhön.

Elokuvan historiassa amatöörikuvauksella on pitkät perinteet filmi- ja kameratekniikan kehittämisen myötä ja samalla se liittyy myös itsenäisiin, Hollywoodin suurten tuotantoyhtiöiden ulkopuolella toimiviin elokuvantekijöihin, jotka jo elokuvan varhaisvuosina 1920-luvulla ryhtyivät vastustamaan Hollywoodin ylivaltaa. Toisaalta amatöörikuvaukset ja itsenäinen elokuvanteko liittyvät myös vahvasti kokeellisiin avantgarde- elokuviin ja niiden perinteestä ammentavaan uuden aallon elokuvaan. Kritiikki Hollywood-elokuvien kliseisyyttä kohtaan tulee ehkä parhaiten esille, kun Buddy puhuttelee Zooneyä tälle lähettämässään kirjeessä. Buddy pohtii kirjeessään, missä Zooney tulisi näyttämään:

“The Movies? If so, I’m scared stiff that if ever you gain any weight you’ll be as victimized as the next young actor into contributing to the reliable Hollywood amalgam of prizefighter and mystic, gunman and underprivileged child, cowhand and Man’s Conscience, and the rest. Will you be content with that standard box-office schmalz? Or will you dream of something a little more cosmic – zum Beispiel, playing Pierre or Andrey in a Technicolor production of War and Peace, with stunning battlefield scenes, and all the nuances of characterization left out (on the ground that they’re novelistic and unphotogenic) – and all the male leads intermittently rippling their jaw muscles to show they’re under great emotional stress- -” (Salinger 1961: 60, 61).

Buddyn sävy on korostetun ironinen ja jopa ivallinen Hollywood-tuotantoa kohtaan sen stereotyyppisine roolihahmoineen ja ylinäyttelevine esittäjineen. Samalla novellin kerronta koskettelee tässä kohdassa kuitenkin myös metatasolla omaa elokuvallista luonnettaan ja laajemmin kirjallisuuden ja elokuvan yhteyksiä ja eroja, kun Buddy puhuu *Sodan ja rauhan* elokuvasovituksesta, josta on luonnekuvaus jätetty pois romaanimaisena ja vaikeasti kuvattavana.

Jos kotielokuvamaisuutta luetaan kritiikkinä Hollywood-kerrontaa kohtaan, se näyttäytyy tyypillisesti puhtaampana ja todenmukaisempana kuin Hollywood-filmit, mutta onko se sitä? Toisaalta juuri se, että Franny ja Zooney, jotka ovat molemmat näyttelijöitä ja joutuvat ikää kuin kameran linssin tarkasteltaviksi myös kotioloissaan, kertoo heidän elämänsä kokonaisvaltaisesta näytellystä ja lavastetusta luonteesta.

Katsomisen kohteena olemisen teema liittyy jo henkilöahmojen sukunimeen Glass, joka tarkoittaa lasia, ja voidaan tulkita läpinäkyvyyden metaforaksi. On jopa ironista, että erityisesti sekä Franny mutta myös Zooney tuntuvat suhtautuvan näyttelijänuriinsa halveksuvasti, mutta kotioloissaan he molemmat käyttäytyvät ylidramaattisesti, tuottaen koko ajan itsestään kuvaa näyttelijöinä. Heitä siis inhottaa jatkuva katseen kohteena oleminen (äidin ja Zoeyn välisessä dialogissa Glassien perheen kylpyhuoneessa sivutaan jopa suoraa tirkistelyn teemaa), mutta samalla he kuitenkin tarvitsevat sitä, ja pelkäävät kuuluisuudesta poismenoa.

Kotielokuvamaisuus realistisena motivaationa

Kerronnan keinona tämä “kotielokuvamaisuus” liittyy juuri aitouden ja realismisuuden tunteen välittämiseen lukijalle vastakohtana käsikirjoitetulle draamalle. Novellin kotielokuvamainen luonne siis palvelee elokuvallista realistista motivaatiota ja bazinilaista tarkkailevan kameran ihannetta; se on keino korostaa diegeettisen maailman todellisuuskuvasta.

Käsivaralla ohjailtuun kotielokuvaan liittyy usein tunne siitä, että kamera taltioi jotakin, mikä todella tapahtuu tai on tapahtunut ja että sen linssin näkymää voidaan pitää autenttisenä kuvauksena, samoin kuin tätä keinoa hyödyntävää kertojaa voidaan pitää luotettavana. Kotielokuvamaisuus toisaalta tyylikeinona myös problematisoi kerronnan aktia: lukija herää pohtimaan eri kerronnan tasoja, ja sitä, kuka oikeastaan kertoo, näkee tai välittää näkemänsä kerronnan kautta lukijalle?

Zoey – novelli koostuu kahdesta pitkästä dialogista ensin Zoeyn ja tämän äidin, ja sitten Zoeyn ja Frannyn välillä, ja molemmissa kohtauksissa realismi ja vahva tunne tilasta ja nykyhetkestä ovat korostuneet juuri siksi, että voimme kuvitella näkevämme kuvaa filmikamerasta, joka on vain jätetty huoneeseen kuvaamaan sen tapahtumia. Tällainen kerronta korostaa siis kertojan näkymättömyyttä ja objektiivisuutta, vaikka tosiasiallisesti kertoja tai cinematic narrator järjestellee koko ajan kerronnasta välittyviä kuvakulmia, leikkausta, otosten kestoa jne.”